

CZU: 821.135.1.09-1"18"(092)Eminescu M.

**UNELE ASPECTE ALE VARIABILITĂȚII ÎN CADRUL
CONSTRUCȚIEI *VIRTUTEA DESPLETITĂ* DIN POEMUL
EMINESCIAN *JUNII CORUPTI***

RĂCIULA Lilia, doctorandă

Unii specialiști, definind variabilitatea ca “relație reciprocă între prezența variantelor în limbă și variațiile mijloacelor de exprimare în vorbire” [1, 28], promovează o dublă perspectivă de abordare a acesteia: pe de o parte se are în vedere “studiul comparat al **variantelor** consacrate de sistemul limbii pentru a reprezenta același fapt al realității în medii și circumstanțe diferite (perspectivă inaugurată de Ch. Bally)”, iar pe de altă parte – „analiza mecanismului variației în actul de comunicare” (la nivelul stilurilor individuale, operelor literare) [ibidem]. Altfel spus, prima perspectivă de abordare a variabilității se centrează asupra variației de semnificat, pe când cea de-a doua – asupra variației de semnificat (întrucât se referă la stiluri individuale, se are în vedere semnificatul variant sau sensul). A aborda fenomenul variabilității sub aspectul celei de-a doua perspective înseamnă a sesiza și a compara identitatea paradigmatică a unităților lexicale din planul limbii cu cea sintagmatică din planul textului. Întrucât stilurile individuale reprezintă, prin excelență, spațiul ideal al variabilității absolute, datorită faptului că privilegiază asocierile libere, insolite ale elementelor, vom încerca să elucidăm acest fenomen în baza unui exemplu dintr-un poem eminescian – *Junii corupți*. Construcția ce ne interesează este *virtutea despletită*:

*În darn răsună vocea-mi de eco repețită,
Vă zguduie arama urechea amorțită
Și simțul leșinat;
Virtutea despletită și patria-ne zeie
Nu pot ca să aprinză o singură scînteie
În sufletu-nghețat.*

Premisele demersului analitic al variabilității reclamă necesitatea stabilirii identității paradigmatică în planul limbii pentru ambele elemente ale construcției: astfel, identitatea paradigmatică a cuvîntului *virtute*⁴⁰

---

⁴⁰În legătură cu termenul *virtute* oferim câteva definiții formulate în dicționarele de etică și de cultură: „integritate morală; disponibilitate sufletească de a făptui binele sub toate aspectele rînduite de Dumnezeu. Virtuțile creștine sînt daruri divine transmise prin Hristos și lucrarea Duhului Sfînt. Cele trei virtuți cardinale ale creștinismului sînt credința, nădejdea și dragostea. Lor li se adaugă înțelepciunea, dreptatea, curajul, cumpătarea, smerenia, blîndețea și sîrguința” [2, 265]; „noțiune a conștiinței morale ce servește drept caracterizare generalizată a calităților morale pozitive și constante, proprii unei personalități (grupe de persoane, unei clase, societății), indicînd valoarea lor morală” [3, 43]; „o virtute este o calitate umană dobîndită a cărei posesie și exersare ne permit în general să

stabilită în articolul lexicografic al DEX-lui este: „însușire morală pozitivă a omului; însușire de caracter care urmărește în mod constant idealul etic, binele; integritate morală; înclinație statornică specială către un anumit fel de îndeletniciri sau acțiuni frumoase” [5, 1164], iar a adjectivului *despletită* - „desfăcut din împletitură, neîmpletit, deșirat; (Despre femei) Cu părul neîmpletit sau desfăcut din împletitură; p. ext. nepieptănat, zbîrlit, neîngrijit” [idem, 254]. În cazul dat e vorba de un epitet nepertinent, adică logic inacceptabil. Sfera semantică a lexemului *despletit* permite asocierea acestuia cu substantive de tipul *păr*, *podoabă capilară*, *plete* etc. Chiar dacă admitem nivelul metasemiei asocierile cele mai „rezonabile” ar viza, spre exemplu, lexeme de tipul *rîuri*, *pîraie*, *toamnă*, *salcie* a căror reprezentare semantică dă impresia de despletire. Eminescu însă pune în relație adjectivul *despletită* cu substantivul *virtute*, însemnând prin sugestie degradarea, dezintegrarea morală, noțiunea fizică fiind integrabilă unei semnificații de ordin moral sau comportamental. Această asociere incompatibilă în planul relațiilor semantice comune vedește o legătură intimă, între elementele combinate doar în aparență total diferite prin însăși natura lor: pe de o parte, *virtutea* – noțiune valorico-normativă a conștiinței (deci abstractă) – însemnând perfecțiunea și reprezentînd integritatea morală, iar pe de altă parte, *despletită* (noțiune fizică) – derivat de la *pleată* ce conține în structura semantică și formală sensul și forma bazei formative. Legătura dintre aceste două elemente se realizează prin anumite paliere simbolice. Pletele ca atribut propriu ființei umane simbolizează proprietățile acesteia, „concentrîndu-i spiritual virtuțile” [6, 43]. *Dicționarul de simboluri* atestă că *pletele* „reprezintă de cele mai multe ori virtuți sau anumite putințe ale omului, ca de pildă puterea, virilitatea în mitul lui Samson” [ibidem]; se menționează, de asemenea că acestea sînt considerate „sediul sufletului” [idem, 45]. Conexiunea la nivelul gîndirii simbolice în majoritatea tradițiilor și credințelor lumii, în ce privește simbolul dat, se realizează prin reiterarea ideii de legătură între plete și puterea vitală. Simbolul *părul despletit* cumulează în simbolistica sa o vastă serie de valențe, fiind interpretat ca „atitudine rituală”, „semn de doliu”, „semn de supunere” etc. [idem, 44]. Dacă am supune comutării, cel mai potrivit sinonim contextual pentru adjectivul *despletită* ar fi cuvîntul *îndoliată* („virtutea îndoliată”). În felul acesta, construcția *virtutea despletită*, instituindu-se ca simbol, cumulează o suită de reflexe adiacente

---

înfăptuim bunurile inerente practicii și a cărei absență ne împiedică efectiv să înfăptuim aceste bunuri” [4, 200].

acestei ipostaze. Prin această asociere de elemente (*virtute despletită*) se ajunge la conotațiile [+ perseverență în viciu], [+ dezintegrare morală prin neglijarea sau ignorarea virtuții], [+ abandonul virtuții (ceea ce provoacă despletirea/îndolierea acesteia – efect al expansiunii contrariului, adică viciul, degradarea)], [+ răsturnarea ierarhiei scării valorice morale] etc. Prin expresia *virtutea despletită*, poetul materializează motivul banal al degradării morale, precum și intensitatea acestuia.

Remarcăm faptul că poetul din vasta diversitate a concretului mândan, optează pentru termenul calificativ *despletit* – termen ce cumulează ideea de feminitate (*podoaba capilară despletită* și, respectiv, *împletită* fiind, preponderent, o calitate feminină) pe care o proiectează, la rîndul său, asupra celuilalt element al construcției, – deci asupra noțiunii abstracte de *virtute*. Să fie oare întîmplător faptul că în limba română cuvîntul care este purtătorul unui concept moral înalt are genul feminin, în timp ce antonimul său *viciu* e neutru, captînd și ideea de masculinitate?

În cazul construcției discutate, credem că își justifică valabilitatea principiul conform căruia „sunt cuvinte care, fără să ne dăm seama, ne cîrmuiesc din adîncuri prin forma lor internă” [7, 21]. Reiese, așadar, că există deopotrivă niște rațiuni în virtutea cărora cuvintele se atrag reciproc. Chiar dacă în cazul construcției date este prezentă inovația individuală și se profilează modul unic al autorului de a conota imaginativ și afectiv universul, totuși poetul rămîne „condiționat într-o mare măsură de tiparele propriei limbi” [idem, 48]. Cuvîntul *virtute* se încadrează în tipul trisilabic descendent⁴¹, a cărui „trăsătură esențială <...> este că cere neapărat o formă deschisă, adică terminată în vocală. Nu genul în marea majoritate feminin al acestor cuvinte cere un asemenea final, ci însăși ființa lor” [idem, 99]. În lucrările de specialitate se recunoaște faptul că „sunetele unei limbi sînt străbătute de sufletească, de semnificație” [idem, 160]. Astfel, cuvîntul *virtute* privit sub aspectul structurii fonetice și al sugestiilor morale, vedește sugestia unui urcuș sau escaladarea unei înălțimi, adică potențează ideea unei înălțări. Simetric, această structură fonetică se caracterizează prin predominarea vocalelor deschise, luminoase (*i* și *e*) care, la rîndul lor, considerate sub aspectul sugestiei de înălțare morală corespund unor faze generale de evoluție spirituală: fiecare silabă a structurii fonetice *vir-tu-te* traduce aceste etape. În felul acesta vocala *i* din prima silabă, prin timbrul

---

⁴¹D. Caracostea operează cu o tipologie formală a cuvintelor românești de origine romanică axată pe modul de organizare a cuvîntului în jurul vocalei accentuate. Pentru o tipologie completă, adică a tipurilor de cuvinte organizate în jurul vocalelor a, e, i, o, u, ă, â accentuate, a se vedea anexa de la 301-317.

ei luminos, ar corespunde *începutului*, sugerînd o deschidere a unui orizont spiritual, pe cînd vocala *u*, prin timbrul ei întunecos, sugerează adîncirea acestui orizontului, precum și tensiunea legată de ideea înălțării, iar vocala finală *e*, presupune ideea de deschidere, accesul la această înălțime. Observăm, prin urmare, cum o unitate lexicală, precum *virtute*, ce conservă în structura ei fonetică și semantică ideea de înălțare, feminitate, prin asocierea cu adjectivul *despletită* conotează [+dezintegrare morală]. Elementul *despletită* din construcția în discuție este supus variabilității, identitatea lui sintagmatică deosebindu-se net de cea paradigmatică. În concluzie: aspectele variabilității luate în discuție ne permit să constatăm faptul că un cuvînt „<...> nu rămîne identic cu sine însuși, asemenea unei monade, ci dobîndește tonalități, reliefuri și semnificații diferite” [idem, 107] și că în el „stau virtual posibilitățile de metaforă, de simbol, de expresivitate” [idem, 108].

Résumé

Ce present article represente une tentative d'analyse de quelques aspects de la variabilité dans la construction „la vertu échévelée” de poésie d’Eminescu Les Jeunes dépravés. On constate que la vertu est le mot qui conserve dans la structure phonétique et sémantique l’idée d’élévation spirituelle et de feminité, mais associée avec une notion physique „échévelée” comporte la connotation [+ dégradation morale].

Referințe bibliografice

1. Khovanskaia Z., Dmitrieva L. *Stylistique française*. Москва: Высшая школа, 1991.
2. Ciobanu R., *Mic dicționar de cultură religioasă*. Timișoara: Ed. Helicon, 1994.
3. *Dicționar de etică*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981.
4. Macintyre A., *Tratat de morală. După virtute*. Buc.: Humanitas, 1998.
5. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998.
6. Chevalier J., Gheerbrant A. *Dicționar de simboluri*. Vol. III. București: Ed. Artemis, 1993.
7. Caracostea D., *Expresivitatea limbii române*. Iași: Polirom, 2000.

EMILIAN GALAICU-PĂUN: CRITIC(Ă) DE DUPĂ CRITIC(Ă)

IVASÎȘEN Natalia, master
(Universitatea de Stat "Alec Russo", Bălți)